

Шуляк І. М.,
аспірант

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ГРАФІЧНІ ЗАСОБИ В НЕПРЯМИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТАХ ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ П. ВАЙТА

Анотація. У статті подано результати дослідження графічних засобів у непрямих мовленнєвих актах у художньому дискурсі П. Вайта. З'ясовано комунікативно-прагматичні та лінгвостилістичні (функціональні) особливості графічних засобів у непрямих висловленнях у романах П. Вайта. Виявлено, що графічні засоби формують інтенціональне поле непрямих мовленнєвих актів.

Ключові слова: непрямий мовленнєвий акт, комунікативна інтенція, графічні засоби, графон, капіталізація, пунктуаційні знаки.

Постановка проблеми. Особливостям функціонування графічних засобів як доволі поширеному явищу присвячено наукові розвідки вітчизняних і зарубіжних учених, у яких сформовано теоретичні й практичні знання про графічні ресурси як ефективні засоби для реалізації прагматичної функції висловлення зокрема та оформлення дискурсу загалом. Разом із тим прагматична наука ще не має у своєму розпорядженні практичних напрацювань щодо комунікативних особливостей і характеру взаємодії графічних інновацій в актуалізації комунікативної інтенції висловлення. Звідси насамперед і впливає (стає очевидним) актуальність наукового дослідження графічної організації непрямих мовленнєвих актів, а саме функціональних можливостей графічних засобів у реалізації інтенціонального компонента непрямого повідомлення.

Візуально художній дискурс П. Вайта є неоднорідним, що зумовлено використанням автором графічних засобів. Одиниці графічного рівня не лише змінюють текстове оформлення, а й безпосередньо впливають на змістове наповнення окремого висловлення та художнього цілого загалом [7; 8]. Дослідники мовного матеріалу австралійського письменника, Дж. Бестон і Дж. Морлі, вказують на високий рівень графічної маркованості висловлювань і відзначають, що графічні інновації в художніх творах митця виконують роль ефективного засобу реалізації комунікативного задуму та впливу на читача [5; 9].

Мета статті полягає у виявленні прагматичних (функціональних) особливостей графічної організації непрямих мовленнєвих актів в англomовному художньому дискурсі на прикладі романів видатного австралійського письменника П. Вайта.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під графічними засобами прийнято розуміти сукупність способів зовнішньої організації тексту. Це нестандартні способи розміщення елементів повідомлення, своєрідні варіанти зображення окремих літер чи слів для створення різноманітної гами стилістичних відтінків [3, с. 58]. Загалом графічні засоби трактують як допоміжний спосіб підкреслення семантично важливого змісту повідомлення, додатковий спосіб вираження інтенціонального пласту висловлення [3; 6]. Вони стають тим способом передачі інформації, що сприяє ефективному сприйняттю й необхідному розумінню тексту. Графічні засоби автор використовує навмисно, щоб залучити читача до системи авторського мислення,

акцентувати увагу на формі і змістовому наповненні повідомлення.

Графічні особливості оформлення торкаються й непрямому мовленнєвому акту, який трактуємо як цілеспрямовану мовленнєву дію з непрямим способом реалізації комунікативної інтенції. Досліджуючи мовленнєві акти з непрямим способом вираження комунікативної інтенції в австралійському англomовному художньому дискурсі, спостерігаємо, що в деяких випадках непрямі висловлення мають певну специфіку графічного оформлення, яка вирізняє їх з-поміж звичного аранжування непрямих синтаксичних конструкцій.

У результаті дослідження графічного оформлення непрямих мовленнєвих актів виявлено такі графічні засоби: пунктуаційні знаки, капіталізація, графон. Використання автором графічних засобів у непрямих мовленнєвих актах зумовлене їх функціональними особливостями.

Оскільки графічні засоби розширюють семантику непрямого висловлювання додатковими конотаціями, то їх роль в утворенні нових смислів, що виражають інтенції мовця, важко недооцінити. Вони передають у непрямих мовленнєвих актах комунікативно-прагматичний і мовностилістичний смисл. П. Вайт використовує їх у непрямому висловленні, щоб акцентувати увагу на комунікативній інтенції мовця, створити необхідний прагматичний ефект на читача та своєрідно позначити стилістичний відтінок повідомлення.

Капіталізація – це написання слова з великої літери, яка виходить в тексті спеціальну настанову [2, с. 159]. Реалізація істинної комунікативної інтенції зумовлює вибір графічного засобу, що набуває певного функціонального навантаження в непрямих мовленнєвих актах. Наприклад, написання з великої літери загальних назв у непрямих висловленнях підпорядковане:

Виразенню авторської іронії, негативного ставлення до особи чи її дій, наприклад:

"I left him, because I loved him. Or because – as your lady mother insists – I am the original masochist".

*"No one ever knew better than **Mother** how to rub salt into other people's wounds".*

"But I love her!" The housekeeper gasped [12, с. 137].

Непрямий мовленнєвий акт головного героя Базіла *'No one ever knew better than **Mother** how to rub salt into other people's wounds'* прямо звинувачує матір у жорстокості, а опосередковано виражає застереження щодо «доброті» й «порад» місис Хантер. У результаті вживання сина Елізабет Хантер слова *'Mother'* із великої літери спостерігаємо експресивно-оцінне навантаження непрямого висловлення. У непрямому мовленнєвому акті капіталізація передає неприязнь сина Базіла до матері, підкреслює її силу та надмірний авторитет у будинку, з яким діти не бажають миритися, тому не хочуть підкорятися. П. Вайт у завуальованій формі порушує проблему сімейних взаємин, репрезентує порушення гармонії у стосунках дітей із батьками.

Персоніфікації образу для активізації актуальної, однак неприємної для співрозмовника теми, наприклад:

"You must feel very strongly on the necessity for such voyages of discovery", said Voss, always looking down at Judd.

The convict said: "I have had some experience of the country to the north-west. As you have been told. An I consider it my duty to offer my services to the Colony on the strength of that experience".

"In spite of certain injustices of the Crown?"

The German was honestly interested in such conundrum of human behavior. Although an expert in perversity, this had a strangeness that even he did not understand ... [15, с. 135].

Висловлення лідера експедиції *'In spite of certain injustices of the Crown?'* є непрямым мовленнєвим актом, що виражає не лише запит інформації до підлеглого, а й непрямо наголошує на несправедливому ставленні європейців-колоністів до темношкірих людей. У непрямому висловленні неживий предмет *'Crown'* є уособленням влади, що зосередилася в руках колонізаторів. Лексема набуває характерних ознак живої особи зі словом *'injustices'*. Капіталізація підкреслює могутність і силу колонізатора Австралії – Великобританії, якій важко протистояти корінним жителям. П. Вайт торкається болючої теми в непрямому мовленнєвому акті – проблеми колонізованих територій і їх жителів. Як стверджує Е. Саїд, «багато письменників несуть у собі своє минуле: як рубці від принизливих ран, як стимул до змін, як прагнення до нового бачення майбутнього» [4, с. 70]. Нобелівський лауреат апелює до читача (жителів Австралії) з метою формування в його свідомості мислення вільної особистості, незалежної й не поневоленої, яка живе без утисків та обмежень у власній країні.

Прагненню мовця акцентувати увагу співрозмовника й інтонаційно виокремити семантично важливий компонент непрямого висловлення, наприклад:

Now, as they escaped from one hell into what might prove a worse, however fulsome their reception at Moreton Bay, this man was leaning on her so heavily she hoped she was not a similar drag.

"Do you think you will undertake the voyage Home after we have reached civilization?" Her teeth were clicking like pebbles inside her mouth. "Sydney, we are told, is going ahead. I am inclined to advise Sydney. Set yourself up in some safe business with the reward they'll give you. My husband will contribute to it handsomely ..." [13, с. 332].

У сформованій комунікативній ситуації висловлення *'Do you think you will undertake the voyage Home after we have reached civilization?'* є непрямым мовленнєвим актом, що виражає запит інформації жінки та опосередковано передає бажання місіс Роксберг переконати чоловіка не їхати додому, оскільки там його будуть переслідувати неприємні асоціації – вбивство дружини. У непрямому висловленні спостерігаємо виокремлення експресивно наголошеного компонента повідомлення *'Home'* внаслідок його написання з великої літери, що імпліцитно сприяє вираженню комунікативного наміру мовця. Головна героїня роману «Бахрома із листя» Еллен намагається опосередковано схилити свого дорожнього супутника до думки залишитися з нею, не повертатися до рідного дому, що вже перестав бути рідним для нього.

Пунктуаційні знаки в письмовому тексті виступають як система правил розміщення розділових знаків з метою його графічної організації. Вони є релевантними на письмі, набуваючи функціонального призначення в реалізації й інтерпретації комунікативного наміру мовця [10, с. 1]. Як графічний засіб

оформлення змістового наповнення повідомлення (А. Крахн, Ш. Патт, Р. Лаучман) пунктуаційні знаки розставляють необхідні смислові акценти у висловленні [7; 8; 10]. Пунктуація слугує засобом правильної граматичної будови писемного тексту. Вона також є показником ритмічної організації мовленнєвих ходів персонажів, тобто експлікатором інтонації мовлення, його ритму, паузації, для увиразнення важливої думки, створення психологічного ефекту повідомлення [11].

Пунктуаційні знаки в непрягих мовленнєвих актах аналізують емоційну тональність повідомлення, а їх творче використання автором дає змогу яскраво й точно репрезентувати нюанси інтенціональних станів дійових осіб. Найпродуктивнішими знаками пунктуації в непрягих мовленнєвих актах у романах П. Вайта є три крапки і тире.

Тире домінує серед інших пунктуаційних знаків у графічній організації непрягих мовленнєвих актах і тим самим характеризує індивідуальну манеру письма письменника на графічному рівні. Цей пунктуаційний знак автор використовує для позначення:

а) пропусків компонентів висловлення, які є неповними або еліптичними, наприклад:

"You might give some thought of your suggestion. We don't want to rush you into anything you'd dislike – but time can trickle away when decisions have to be made – and we'd like to see you settled before we leave – for Europe".

Dorothy feared her approach had not been resolute enough: too vague, too womanly. Basil pretty certainly thought so: he shook off Mother's claw as though getting rid of it.

"Yes. This house – the furniture alone". Movement helped him: his robes swirling and ballooning around him increased his confidence at every turn [12, с. 385].

Висловлення головного героя Базіла Хантер *'This house – the furniture alone'* інформує співрозмовника, що рідний дім не важливий для нього. У сформованій комунікативній ситуації синтаксична конструкція стає непрямым мовленнєвим актом, який непрямо передає комунікативний намір сина місіс Хантер продати будинок, а матір переселити в пансіонат для людей похилого віку, що стає очевидним із таких мовленнєвих актів: *"I imagine they'll allow you to take some of the things you're fond of"; "Oh, I don't mean the poor house – but a simple life in agreeable surroundings which a woman like our mother might accept"* [12, с. 385]. У непрямому висловленні автор уживає тире на позначення пропуску предикативного компонента *'to be'*. Набуваючи конотативних властивостей паузи, тире є засобом фокусування автора на байдужості та холоднокровності сина, репрезентує негативне оцінне ставлення дітей до батьківського дому й сімейних взаємин загалом;

б) інтонаційного членування висловлення, що передає емоційну напруженість мовлення, наприклад:

The breasts of this elderly man – her lover – were developing relentlessly inside the fur bra. She screwed up her eyes, "Must we have the lights – Basil?"

Mention of the sacred name seemed to add just that extra touch of obscenity. As he switched off the lights ... [12, с. 283].

Непрямым мовленнєвим актом *'Must we have the lights – Basil?'* виражає не лише запит інформації служниці з будинку місіс Хантер, а й додатково спонукає Базіла вимкнути світло. Тире в непрямому висловленні є засобом інтонаційного виокремлення лексеми *'Basil'*. Використання тире замість коми, яка є традиційним засобом виокремлення звертання, привертає ува-

гу читача до манери письма П. Вайта й позначає, отже, її оригінальність. Тим самим тире виконує естетичну функцію в моделюванні непрямого мовленнєвого акту. У таких випадках учені характеризують пунктуаційну організацію художнього дискурсу П. Вайта як несподівану (*“unexpected punctuation”*) [6, с. 25].

Найчастіше автор використовує три крапки у випадку перед висловленням з метою його продовження, а якщо після нього, то з метою вираження незавершеності думки, тим самим надаючи емоційного забарвлення мовленню персонажів, наприклад:

“Dorothy is still poor old Dorothy”, their mother gravely answered. “Full of the wrongs done her. She resents an experience I had on island years ago. I expect she will be here to dinner”.

The solicitor had to inform them the princess telephoned his office to say she had a headache. He didn't tell them he wasn't surprised.

“There! I knew!” The old lady was ablaze. “And you, Basil?”

“I had booked a room at the Onslow. Didn't want to ...”

“... give anybody any trouble. My cook will be so disappointed. She was an actress, you know – in Berlin – and other parts” [12, с. 114].

Висловлення Базіла *‘I had booked a room at the Onslow. Didn't want to ...’* інформує матір про його місце проживання на час приїзду до Австралії. У сформованій комунікативній ситуації повідомлення опосередковано виражає відмову сина від пропозиції матері пообідати разом. Три крапки в кінці непрямого висловлення стають релевантним засобом інтенсифікації наміру мовця (сина місця Хантер). Вони передають переривання думки сина для уникнення конфліктної ситуації з матір'ю. Три крапки стають засобом завуальованого вираження відвертого небажання сина залишатися з нею і тим самим характеризують холодні сімейні взаємини в сім'ї Хантер із твору «Око бурі».

П. Вайт використовує три крапки і як засіб для позначення пауз, що є результатом психологічно-емоційного стану мовця, наприклад:

“I've often thought Judas must have been of a homo-sexual persuasion”. Poor bugger didn't seem to know the thing had caught on. Anyway, now that all was said, the unsavoury disciple flapped to a standstill.

“Forgive me, Mr Duffield, if any indiscretion on my part has embarrassed you. I wouldn't want – never ever – to be an embarrassment to the one I – I – I” he couldn't make it.

Piteous what they lay on your altar, itself a rickery affair, so much shoved out of sight, from bottles of cheap port to unconfessed putrefying sins.

“Mr Utbas, mustn't be late for my lunch. My sister ... my ... my Rosa ... will be hungry” [14, с. 514].

Висловлення головного героя *‘My sister ... my ... my Rosa ... will be hungry’* інформує співрозмовника про бажання пообідати із сестрою, що у сформованій комунікативній ситуації водночас опосередковано виражає відмову чоловіка продовжувати розмову. Письменник використовує три крапки в комунікації з використанням непрямих мовленнєвих актів для репрезентації психологічного стану мовця, а саме його хвилювання, збентеження, яке зумовлене небажанням спілкуватися на неприємну для нього тему. Це стає очевидним із виокремленого контексту: *‘If you knew how, you could use words to get out of anything unpleasant, or important, which was why social intercourse had been invented’* [14, с. 514].

Графон трактується як графічна фіксація індивідуальних вимовних особливостей мовця, що характеризуються на письмі навмисним порушенням правопису слова чи словосполучення,

яке використовується для репрезентації автентичної вимови [2, с. 152]. Причини, що породжують відступ від норм вимови, зафіксовані графічно в непрямих мовленнєвих актах, є різними. Тому в результаті проведеного дослідження графонів у непрямих висловленнях у романах П. Вайта можна виокремити такі функціональні особливості графічних засобів:

1) *індивідуалізуюча функція* графонів полягає в тому, що автор використовує їх з метою привернення уваги читача до типових особливостей героя, виокремлюючи його з-поміж інших за характерними ознаками вимови [1, с. 15], наприклад:

He was preparing to launch his rehearsed speech; when Don Lethbridge showed signs of forestalling.

“Mr Duffield, I don't see why you need me any more. There's nothing any more that I can do for you”. He began picking at the boards with the point of his long Turkish-Italian shoe. “And I need the time. More than the money”.

It brought on a cold sweat. It broke up the rehearsed speech into one of the old jig-saw puzzles.

“But this is ... un sus pected ... Col ... ridiculelse. Never told you. I wasn't capable. The point ... now ... is” [14, с. 516].

HMA *‘But this is ... un sus pected ... Col ... ridiculelse. When I've only begun to need you. Never told you. I wasn't capable. The point ... now ... is’* виражає здивування головного героя тим, що чоловік квапливо без попередження залишає його в будинку. Ця комунікативна інтенція залишається, однак не актуалізується в повідомленні. Додатково митець висловлює прохання не залишати його в безпорадному стані, спричиненому хворобою. Це стає очевидним із контексту *‘First time you has asked for anybody's pity, and the request was granted (Perhaps prayer would pay)’* [14, с. 516]. Вада мовлення та емоційне напруження митця є основними причинами спотворення звукового комплексу, що відображається на письмі появою графона. Графічний засіб передає анатомо-фізіологічні особливості мовного апарату персонажа [2, с. 153]. Графон *‘ridiculelse’* характеризує героя, що переніс важку хворобу – інсульт, яка впливає на акт говоріння;

2) *смысловірна функція* полягає в тому, що графони не лише виражають тип мовлення героя, а й надають нових ознак мовній одиниці у сформованій комунікативній ситуації. Вони привертють увагу читача до змістового наповнення висловлення [1, с. 15], наприклад:

Once he said in Mr Olliphant's voice: “Perhaps I shall soon be so well educated I shan't need to go to ordinary school” [14, с. 10].

“Edgercated! When you can't even learn to stop scribbling on the walls”.

“That isn't scribbling, it's droring”, he said in what was his own voice.

Вислів *‘Edgercated! When you can't even learn to stop scribbling on the walls’* виражає сумніви матері у здібностях свого сина до навчання. Аналіз повідомлення на рівні художнього дискурсу сприяє домислюванню додаткової комунікативної інтенції автора в складі непрямого мовленнєвого акту – репрезентувати низький освітній рівень матері. Поява графону *‘Edgercated’* у непрямому висловленні репрезентує бажання письменника описати учасника діалогу як людину малоосвічену, створює стійке враження її безграмотності. П. Вайт порушує проблему низького рівня освіти в дітей і дорослих у сучасному австралійському суспільстві, а ще більше його турбує відсутність бажання в батьків спонукати дітей до навчання. Тому графон стає ефективним засобом вираження автором комунікативної інтенції імпліцитно.

Висновки. Непрямі мовленнєві акти в англomовному художньому дискурсі П. Уайта відзначаються новою графічною формою, яка твориться за допомогою чималого розмаїття графічних новацій, серед яких варто виокремити графон, пунктуаційні знаки, капіталізацію. Графічна сторона непрямих висловлювань формує інтенціональне поле повідомлення. Використання автором графічних інновацій призводить до збільшення ролі читача в процесі домислювання змістового нашарування непрямих мовленнєвих актів. Перспектива дослідження полягає у виявленні вербальних і невербальних засобів у складі непрямого мовленнєвого акту для встановлення інтенціонального компонента висловлення.

Література:

1. Білецька О.В. Графон як засіб вираження вимовних типів у пост-модерністському художньому тексті / О.В. Білецька // Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». – 2014. – № 2. – С. 10–17.
2. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту : [навч. посіб.] / І.М. Кочан. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 423 с.
3. Стилистика английского языка / [А.Н. Мороховский, О.П. Воробьева, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко]. – К. : Вища школа, 1991. – 272 с.
4. Саїд Е. Культура й імперіалізм / Е. Саїд. – К. : Критика, 2007. – 608 с.
5. Beston J. Patrick White within the Western literary tradition / J. Beston. – Sydney : Sydney University Press, 2010. – 380 p.
6. Collier G. The Rocks and Sticks of Words: Style, Discourse and Narrative Structure in the Fiction of Patrick White / G. Collier. – Amsterdam : Rodopi Bv Editions, 1992. – 499 p.
7. Krahn E. A New Paradigm for Punctuation / E. Krahn [Electronic resource]. – Mode of access : <http://dc.uwm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1470&context=etd>.
8. Lauchman R. Punctuation at work: simple principles for achieving clarity and good style / R. Lauchmann. – NY : AMACOM (American Management Association), 2010. – 208 p.
9. Morley P. The Mystery of Unity: Theme and Technique in the novels of Patrick White / P. Morley [Electronic resource]. – Mode of access : <http://trove.nla.gov.au/work/11113881?selectedversion=NBD83773>.
10. Patt S. Punctuation as a means of medium-dependent presentation structure in English: Exploring the Guide Functions of Punctuation / S. Patt. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2013. – 307 p.
11. Scholes R. Prosodic and syntactic functions of punctuation – a contribution to the study of orality and literacy / R. Scholes, B. J. Willis [Electronic resource]. – Mode of access : <http://documentslide.com/documents/prosodic-and-syntactic-functions-of-punctuation-a-contribution-to-the-study.html>.
12. White P. The Eye of the Storm / P. White. – New York : Avon, 1975. – 544 p.
13. White P. Fringe of Leaves / P. White. – London : Penguin Classics, 1993. – 368 p.
14. White P. Vivisector / P. White. – NY : The Viking Press, 1970. – 568 p.
15. White P. Voss / P. White. – New York : Penguin Books, 1980. – 448 p.

Шуляк І. М. Графические средства в косвенных речевых актах художественного дискурса П. Уайта

Аннотация. В статье приведены результаты исследования графических средств в косвенных речевых актах художественного дискурса П. Уайта. Определены коммуникативно-прагматические и лингвостилистические (функциональные) особенности графических средств в косвенных высказываниях у романах П. Уайта. Обосновано, что графическая сторона формирует интенсиональное поле косвенных речевых актов.

Ключевые слова: косвенный речевой акт, коммуникативная интенция, графические средства, графон, капитализация, пунктуационные знаки.

Shuliak I. Graphic means in indirect speech acts in P. White's discourse

Summary. The article deals with the results of the research of the peculiarities of the graphic organization of indirect speech acts in P. White's discourse. A special tribute is paid to communicative, pragmatic and stylistic (functional) features of graphic means in indirect expressions in P. White's novels. It is revealed that the graphic means form the intentional component of indirect speech acts.

Key words: indirect speech act, communicative intention, graphic means, graphon, capitalization, punctuation.